

BALKANLAR'DA İSLÂM MEDENİYETİ MİLLETLERARASI SEMPOZYUMU TEBLİĞLERİ

Sofya
21-23 Nisan 2000

Editor
Ali Çaksu

Önsöz
Ekmeleddin İhsanoğlu

PC/1 – 2002/1

İslâm Medeniyeti Tarihi Kaynak ve İncelemeleri Dizisi
Seri No:8

ISBN= 92-9063-108-2 (Türkçe edisyon için)
ISBN= 92-9063-109-0 (Yabancı dil edisyon için)
ISBN= 92-9063-110-4 (Set)

İslâm Konferansı Teşkilâtı (İKT)
İslâm Tarih, Satiat ve Kültür
Araştırma Merkezi (IRCİCA)

Adres:
Barbaros Bulvarı
Yıldız Sarayı, Seyir Köşkü
Beşiktaş

Posta Adresi:
P.K. 24, 80692 Beşiktaş İstanbul – Türkiye

Tel: 0212 259 17 42
Faks: 0212 258 43 65
E-posta: ircica@superonline.com
Vcb-sitesi: <http://i/ircica.org>

Sayfa Düzeni ve Dizgi: Acar Tahtak
Kapak: Hatice Polat
Basıldığı yer: Yıldız Matbaacılık, Yayıncılık ve Ticaret A.Ş., 2002, İstanbul

IRCİCA KÜTÜPHANESİ KATALOG FİŞİ

Balkanlar' da İslâm Medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu
(21- 23 Nisan 2000: Sofya)
Balkanlar' da İslâm Medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu
Tebliğleri ! editor Ali Çaksu; önsöz Ekmeleddin İhsanoğlu.-
İstanbul: İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merckzi, 2002.

X, 447s.: res., hrt.; 24sım.- (İslâm Medeniyeti Tarihi Kaynak
ve İncelemeleri Dizisi Seri No:8)

ISBN: 92-9063-109-0
1. Medeniyet, İslâm - Balkan Ülkeleri 2. Medeniyet, Türk -
Balkan Ülkeleri, I. K.a. II. Çaksu, Ali (ed.) III. İhsanoğlu,
Ekmeleddin (önsöz) IV. (Seri)

949

EVLÂD-I FÂTİHÂN TEŞKİLÂTI'NIN KALDIRILMASI

Ali Arslan

Giriş

Evlâd-ı Fâtihân, Osmanlı Devleti'nin iskân politikasının bir parçası olarak, ilk önce, Anadolu'dan Balkanlara yerleştirilen Türkler için kullanılan bir tabirdi. Bu tabir daha sonra, XVII. yüzyıl sonlarından XIX. yüzyıl ortalarına kadar, esas olarak askerî amaçlarla Yörüklerden tesis edilen özel bir teşkilat için kullanılan bir kavram haline dönüştü.

XVII. yüzyılın başlarından itibaren Yörük ve Tatar teşkilatları bozulmaya başladı. II. Viyana Kuşatması (1683) ile başlayan ve yıllarca süren savaşlar sırasında Yörüklerin yeniden yapılandırılması zarureti ortaya çıktı. "Fetih ruhunu yeniden canlandırma" ve yeni insan kaynakları temin etme gayesiyle Yörük grupları Evlâd-ı Fâtihân adıyla yeniden düzenlendi. Balkanlar'ın fethinde atalarının oynadıkları role binaen, 1691'de bu adla anılan bir askerî yapı oluşturuldu.¹

Güneyde Serfiçe'den Çatalca'ya, kuzeyde Üsküp-Yenişehir-Bender'e kadar yayılan Yörüklerin içinde Naldöken, Tanrıdağ (Karagöz), Selanik, Vize, Ofçabolu ve Kocacık Yörükleri en büyük gruplardı. Rumeli'de Yörüklerin belli başlı görevleri şunlardı:

- 1- Sefer sırasında askerî malzeme ve topları nakletmek.
- 2- Kale ve hisar muhafızlığı yapmak.
- 3- Yolların emniyetini sağlamak, tamir ve bakımını yapmak.
- 4- Derbentçilik hizmeti yapmak.
- 5- Madenleri işletmek.
- 6- Menzillere zahire toplamak.
- 7- Ordu için at yetiştirmek.
- 8- Gemi malzemesi temin etmek ve gemi yapmak.
- 9- Pirinç yetiştirmek.

¹ M. Tayyib Gökbilgin, *Rumeli'de Yörükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fatihan*, İstanbul 1957, s. 9-29, 255-256; Vahid Çabuk, "Yörükler", *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1986, s. 432-435; Yusuf Halaçoğlu, "Evlâd-ı Fâtihân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDİA)*, İstanbul 1995, s. 524.

Pek çok hizmeti gerçekleştiren Yörüklerin insan gücü, başta avarız olmak üzere bazı vergilerden muafiyetle çok amaçlı olarak kullanılmıştır.²

Evlâd-ı Fâtihân tarzında teşkilatlandırılan Yörüklere iç güvenlik ve askerlikle ilgili görevler de yüklendi. Evlâd-ı Fâtihân'ın başındaki en yetkili şahıs, Evlâd-ı Fâtihân Zâbiti idi. Bunun altında, zâbitin teklifi ile merkez tarafından tayin edilen Çeribaşlar mevcuttu. Çeribaşlar buldukları bölgenin asayişini temin eder, vergi toplar ve sefer meydana geldiğinde ise bölgedeki eşkincileri toplayarak orduyla beraber sefere katılmalarını sağlardı.³

Çeribaşının altında, "ocak" olarak adlandırılan ve belli sayıdaki aileden oluşan bir birim mevcuttu. Bunlar, 25'i yamak, 1 eşkinci ve 4'ü çatal olmak üzere 30 kişiden oluşuyordu.

XIX. yüzyılın başlarında Balkanlar'daki Osmanlı-Rus mücadeleleri sırasında Müslüman ve gayri-Müslimler arasında kargaşalar meydana gelmeye başlamış ve bu durum Evlâd-ı Fâtihân'ın huzurunu da bozmuştu. Yeniçeriliğin kaldırılmasından sonra, 1828'de yapılan düzenleme ile Evlâd-ı Fâtihân'ın muafiyetleri korunmakla birlikte Evlâd-ı Fâtihân'dan da Asâkir-i Mansuriye için birlikler kuruldu.⁴ Zabitlerine ve Çeribaşlarına maaş bağlandı ve masrafları mukataat hazinesinden karşılanmaya başlandı.⁵

Tanzimat Fermanı'nın Evlâd-ı Fâtihân Teşkilatı'nın Kaldırılmasındaki Rolü

3 Kasım 1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı'yla Osmanlı Devleti yeni bir döneme girdi, Tanzimat Fermanı'yla yeni bir askeri anlayışı da beraberinde getirdi. Evlâd-ı Fâtihân Teşkilatı'nı etkileyen hususları şu şekilde tasnif etmek mümkündür.

Osmanlı Devleti'nin "masârif-i askeriyesi.. kavânin-i icâbiye ile tahdîd" olunup ona göre "icrâ" edilmesi kararlaştırılmıştır. Elbette, merkezden temin ve takdir edilen para ile masrafların karşılanacağı bir asker sistemde,

² Mehmet İnbaz, "Yeni Belgeler Işığında Rumeli Yörükleri". *Osmanlı*, Ankara 1999, IV, s. 155.

³ Abdülkadir Özcan, "Çeribaşı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1993. s. 271.

⁴ Ufuk Gülsoy, *1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Rumeli'den Rusya'ya Göçürülen Redya*, İstanbul 1993. s. 18-25.

⁵ Gökbilgin, *a.g.e.*, s. 336-338.

⁶ Özcan, "Çeribaşı", s. 271.

⁷ *Tanzimat Fermanı için bakınız*; İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, IV, s. 124-126; Vahit Çabuk, *Büyük Osmanlı Tarihi*, VIII, İstanbul 1999, s. 216-219.

Evlâd-ı Fâtihân'da olduğu gibi belli muafiyetler karşılığı yapılan bir askerî hizmet ve usulün yaşaması mümkün değildi.

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat dönemine kadar cari olan, bir memleketin insan sayısına bakılmadan, bazı yerlerden çok bazı yerlerden az asker alınmasının "intizamsızlığa" ve "mevadd-ı nâfia" olan ziraat ve ticaretin "ihlâlîne mucib" olması noktasına Tanzimat Fermanı'nda dikkat çekildi ve "muhafaza-i vatan için asker vermek ahalinin fariza-i zimmeti" bulunması dolayısıyla, herkes için eşitlik sağlayacak yeni bir usule geçilmesi şart olduğu bilhassa belirtildi. Ayrıca, "ilâ-nihâyeti'l-ömr" asker istihdamının ise askerlerde "fütûru ve kat'-ı tenâsülü müstelzim" olması dolayısıyla, eski usulden vazgeçilmesi gerektiği ifade edildi. Kararlaştırılan yeni Fare ise, ihtiyaca göre her memleketten dört veyahut beg sene müddetle temin edilecek askerlerin istihdamının sağlanacağı "tarîk-i münâvebe" usulünün tesis edilmesi idi.⁸

Ülkede askerlik yapabilecek herkesin münavebe usulü ile belli bir süre askerlik yapmasını hedefleyen bir düzenlemede, babadan oğula geçen ve bir nevi ömür boyu devam eden bir askerî hizmet tarzı olan Evlâd-ı Fâtihân usulünün artık uzun süre yaşamasının mümkün olmadığı ortaya çıkmaktadır.

Burada dikkati çeken husus, Tanzimat Fermanı'nın eski askerî oluşumları ilga etmemesi, ancak, nasıl kaldırılacağını göstermesidir. Yeni düzenlemelerin "Bâb-ı Seraskeri Dâr-ı Şura'sında söylenilip her bir kanun karargâr oldukça düstur-ül-amel tutulmak uzcre" padişah tarafından tasdik edilerek yürürlüğe konulacağı belirtilerek, izlenecek yol da gösterilmiştir.

Tanzimat Fermanı'yla devletin iyi idaresi için yapılması "muktezi" olan kanunların "mevadd-ı esasiye"sinden birisi "tayin-i vergi" olarak kabul edilmişti. Devletin asker ve sair zarurî ihtiyaçları için "teb'arnn vergisinden hasıl olan" akçeye ihtiyaç olduğundan vergi toplama usulünün "hüs-n-i surete" dönüştürülmesi gerektiğine karar verilmişti. "Yed-i vâhid belyyesinden ve iltizam-ı usul-i muzırısından" kurtulmak gerektiği belirtilerek, "bir memleketin mesalih-i siyasiye ve umur-ı maliyesini bir âdemin yed-i ihtiyarına ve belki pençe-i cebr ii kahrına teslim demek olan" usulden vazgeçilerek, herkesin kudretine göre munasip bir verginin tayini kararlaştırılmıştı. Burada Evlâd-ı Fâtihân'la ilgili doğrudan bir hüküm yok ise de, iltizam ve yed-i vâhid usulü ile vergi toplama tarzına son verilmesi hedeflendiğinden, Evlâd-ı Fâtihân

⁸ Tanzimat döneminde gayri-Müslimlerin de askere alınmaları ve tabikatlar için bakınız, Ufuk Gülsoy, *Osmanlı Gayrimüslimlerinin Askerlik Serüveni*, İstanbul 2000, s. 35-73, U. Gülsoy, "İslahat Fermanı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1999, s. 189

bölgelerinde vergi toplama yetkisinin - belli hizmetler karşılığında olsa bile - çeribaşların tekelinde olması dolayısıyla, Evlâd-ı Fâtihân teşkilatının en önemli unsuru olan çeribaşların malî fonksiyonlarının Tanzimat Fermanı uygulamaları ile sona erdirileceği anlaşılmaktadır.

Tanzimat Fermanı'yla, ilga ve yeni düzenlemeler sonraya bırakılmasından dolayı, Evlâd-ı Fâtihân usulü müteakip dönemde de bir süre daha varlığını devam ettirmiştir.

Evlâd-ı Fâtihân İle İlgili Tanzimat Dönemi Uygulamaları

Tanzimat Fermanı'nda Evlâd-ı Fâtihân tipi teşkilatların kaldırılması hedeflenirken, dönemin başlarında yapılan uygulamada bu teşkilata olan ilginin devam ettiği, hatta bazı yeni düzenlemeler yapıldığı görülmektedir.

Şöyle ki, uzun süre Manastır ile buraya tâbi beş nahiyenin çeribaşısı olan İbrahim Ağa, Evlâd-ı Fâtihân ve bölgesinde ikamet eden diğer reayadan haksız yere para alarak zimmetine geçirmişti. Bunun üzerine Evlâd-ı Fâtihân'ın açtığı dava "Selanik'te ve mahallinde" görülerek, ahalinin Çeribaşı İbrahim Ağa'dan Hicrî 1255(1839-1840) senesi için "hayli alacakları" olduğu ortaya çıkmış ve İbrahim Ağa da borcunu ödemeyi taahhüd etmişti. Ancak, daha sonra İbrahim Ağa borcunu ödemediği gibi "fırar" etmişti. Bu durum karşısında Evlâd-ı Fâtihân ahaliisi tekrar müracaat ederek, 1255 senesi meblağının ödenmesi ve daha önceki senelerin hesaplarının dahi Manastır'daki mahkemede görülmesini talep etmişti.

Bu talep, Meclis-i Ahkâm-ı Adliye'ye havale edilerek, keyfiyetin tahkiki istendi. Meclis-i Ahkâm-ı Adliye'nin incelemeleri sonunda iki bendi ihtiva eden bir mazbata hazırlandı. 23 Recep 1256 / 20 Eylül 1840'da Meclis-i Umumi'de görüşülerek Evlâd-ı Fâtihân temsilcileri ve İbrahim Ağa'nın celb edilerek davanın Meclis-i Vâlâ'da görülmesi kararlaştırıldı. Tarafların katılımı ile Meclis-i Vâlâ'da iddia ve istidalar incelendi. Ahali haklı görülerek, Çeribaşı İbrahim Ağa'nın dokuz senelik muhasebe kayıtlarının görülmesi halinde çok büyük bir meblağı zimmetine geçirdiğinin ortaya çıkacağı, ancak, İbrahim Ağa'nın bu "Hukuk-ı neferatı" tamamı tamamına" ödemeye "nâ-kabil" olduğu tespiti yapıldı. Ayrıca, Meclis-i Ahkâm-ı Adliye Mazbatasında kaydedildiği gibi, "Tanzimat-ı Hayriye'den mukaddem vukua gelmiş şeyler olduğuna binaen, Tanzimat öncesi hesapların muhasebesi rüyetinden sarf-ı nazar" edilmesi kararlaştırıldı. Yalnız daha önce muhâkemesi yapılmış olan 1255 yılı hesapları

ile yeniden "rüyeti istida kılınan diğer seneler muhasebesinden dolayı" İbrahim Ağa tarafından Evlad-ı Fâtihân'a 150.000, ve reayaya ise 50.000 olmak üzere toplam 200.000 kuruş verilmesi, "alacaklıların da razı olmaları üzerine" karara bağlandı. Ayrıca, sabık çeribaşının ödeme şekli de tanzim edildi. İbrahim Ağa'nın Vedine kazası Voyvadalığı sırasında mübaşir vasıtasıyla el konulan bir yük beş bin sekiz yüz seksen kuruş alacaklılara verilecek, dört bin yüz yirmi kuruş nakden İbrahim Ağa tarafından ödenecek, kalan doksan bin kuruşun ise doksan bir gün vade ile İbrahim Ağa'nın Selanik'teki ortağının kefaleti ile ödemesi gerçekleştirilecekti. Ayrıca, Meclis-i Âli, İbrahim Ağa'nın ortaya çıkan yolsuzluklarından dolayı bundan sonra bir devlet hizmetinde istihdam olunmamasının Manastır ve Selanik meclislerine bildirilmesini istendi.⁹ Bu hususlar padişah tarafından da uygun görüldü.¹⁰

Sabık çeribaşının davaları görülürken vekaletle idare edilen Manastır ve beş nahiyenin çeribaşılığına Dergah-ı Âli kapucubaşlarından ve Selanik "vücutundan" Şerif Bey'in asaleten atanması için "berat-ı şerifin tasdiri zımında keyfiyetin Maliye Nezareti tarafına havalesi" Meclisçe talep edildi ve padişah tarafından da bu konuda "Meclis-i Âli'den karargir olduğu gibi" bir icraatın yapılması uygun görüldü.¹¹ Böylece, çeribaşı tayini konusunda Tanzimat döneminde bir yenilik yapılarak tayin işlemi, Meclis-i Âli'nin kararı, padişahın tasdiki ve Maliye Nezareti'nin beratını hazırlaması ile gerçekleşmiş oluyordu.

Tanzimat dönemi başlarında Evlâd-ı Fâtihân konusu Yörüklerin nasıl bir nizama rabt edileceği hususundaki arayışlar sırasında gündeme geldi. Yörük gruplarının (tevaif-i yörükân) yaşadıkları yerlerin muhassılları tarafından gönderilen "evraka nazaran bunların suret-i idareleri[nin] birbirine mübayin surette" olduğu görüldü ve "icrâ olunan Tanzimat-ı Hayriye iktizasınca taife-i merkûmenin dahi siyak-ı vahid üzere nizama rabtı"nın iktiza ettiğine dair Maliye Nâzırı tarafından bir tahrirat hazırlandı. Maliye Nâzırı, bu konuda ne yapılması gerektiği hususuna açıklık kazandırmak üzere hazırlanan tahriratı bir takrir ile beraber Meclis-i Ahkâm-ı Adliye'ye gönderdi.

Meclis-i Ahkâm-ı Adliye'de her bend ayrı ayrı incelendi, bu hususta yapılan müzakereler bendlerin üzerine yazıldı ve hazırlanan mazbata bir karar vermek üzere Meclis-i Umumi'ye gönderildi.¹²

⁹ 1256 tarihli sadaret tezkeresi; BOA, İrade, Meclis-i Vâlâ, 142.

¹⁰ Padişahın iradesi için bkz. İrade, Meclis-i Vâlâ, 142.

¹¹ İrade, Meclis-i Vâlâ, 142.

¹² Yörükânın bir nizama rabtı hususunda 1256 tarihli sadrazam tezkeresi; BOA, İrade Dahiliye 604/2.

Yörüklerin iyi bir idareye bağlanması için bu konu Meclis-i Umumî'de "fıkr-i amik" ile değerlendirildi. Hazırlanan mazbatada aşiretlerin ekserisinin "biret surette merbutiyet ve hizmetleri" bulunduğuna dikkat çekilerek, Yörüklerin mümkün mertebe "mucib-i şevk ve rağbet için Evlâd-ı Fâtihân misillü başkaca bir hüsn-i nizama rabtı lazimedden ise de", bu konunun ariz ve amik mütalaasından sonra "icra olunacak mevaddan" olduğu ve vakit darlığı dolayısıyla "icab ve iktiza eden nizamatları"nın yetiştirilemeyeceği için "ilerde iktizalarına bakılmak üzere" yörüklerin bir süre¹³ daha "usul-i kadimleri"ne tabi kalmaları kararlaştırıldı.¹⁴ Meclis-i Umumî'nin bu husustaki düşüncesine katılan Padişah'ın kararı da, Yörüklerin "Evlâd-ı Fâtihân usulü" bir nizama bağlanmasının "sene-i atıye tehir" olunması yönündeydi.¹⁵ Ancak, burada dikkat çeken husus Meclis-i Umumi Mazbatası'nda "ilerde iktizalarına bakılmak" denilerek çözüm için bir tarih verilmezken, sadrazamın tezkeresi ve padişahın iradesinde "sene-i atıye tehiri" denilerek, konunun bir yıl sonra halledileceği belirtilmektedir.

Tanzimat döneminde, aylık maaş ödenmeye başlanan Evlâd-ı Fâtihân çeribaşlarının aylıklarının Rumî 1258 (1842) Mart'ından itibaren "emsali misillü" Hicrî ay yerine Rumî ay itibariyle verilmesine karar verilip, masraf defterlerine de bu husus kaydedildi. Ancak, çeribaşların yılda iki taksit olarak Hicrî Muharrem ve Recep aylarında aldıkları "bedel-i maktu"ları eskiden olduğu gibi ödenmeye devam etti. Fakat, bu uygulamaya Selanik Müşirliği'nden itiraz edildi ve çeribaşların "maaşların şuhur-ı Rumî ile itası usul-ı tevzi'lerine tevafuk eylemeyeceğini bedihi" görüldü ve maaşların eskiden olduğu gibi Hicrî ay itibariyle ödenmesi talep edildi. Ancak, Hükümet Müşir'in bu teklifini kabul etmeyerek, konulan yeni nizam üzerine çeribaşı aylıklarının Rumî ay itibariyle verilmesinin "icab-ı hal"den olduğunu, yalnız bedel-i maktuların işe, eskiden olduğu gibi ödenmesini kendilerine bildirdi.¹⁶ Böylece, Tanzimat döneminde, Evlâd-ı Fâtihân Teşkilatı'nın en önemli unsurlarından biri olan çeribaşlarına yapılan ödemelerde eski tarz ile yeni düzenlemelerin karma olarak uygulanması yoluna gidildi.

Evlâd- Fâtihân Teşkilatı'nın İlgası

Tanzimat dönemi başlarında Evlâd-ı Fâtihân Teşkilatı'yla ilgili yapılan kısmî bazı değişikliklere rağmen, Evlâd-ı Fâtihân Teşkilatı, Tanzimat Fermanı'nın hedeflerine uygun olarak 5 Haziran 1845 tarihinde¹⁷ lağvedilmiştir.

¹³ Vesikada "şimdilik" geçmektedir.

¹⁴ Meclis-i Umumî'nin mazbatası için bkz; İrade Dahiliye 604/1.

¹⁵ Padişahın iradesi için bkz; İrade Dahiliye 604/1.

¹⁶ 11 Ramazan 1260 tarihli buyruldu için bkz. BOA, Cevdet Maliye 950.

¹⁷ Abdülkadir Özcan, "Çeribaşı", DİA, s. 272.

Böylece, "Tanzimat-ı cedide-i tadiliye ve tensikat-ı hüsnîye-i mülkiye"ye tevfi kan yzyıllarca imtiyazlı halde bulunan Evlâd-ı Fatihân "ahali-i saire hükmüne konularak", lazım gelen bütün hususların "müceddeden" tanzim edilmesi kararlaştırıldı. Yapılacak düzenlemeler şu şekilde sıralandı:

1- Evlâd-ı Fatihân taifesine verilen imtiyazat-ı atika ve cedideleri fesh edilmiştir.

2- Çeribaşılık lafzı külliye lağv ve maaşları kesilmiştir.

3- Evlâd-ı Fatihân'ın mal-ı maktuları fesh edilmiştir.

4- Evlâd-ı Fatihân'a müceddeden vergi tahsis edilmiştir.

5- Evlâd-ı Fatihân hanekeş hükmüne konmuştur.

6- Evlâd-ı Fâti hân hangi kazada meskun iseler o kazanın ahalisinden add edilmişlerdir.

7- Evlâd-ı Fatihân'ın umur-ı zabtiye ve maliyeleri Mutasarrıf, Defterdar ve Kaymakamları nezaretinde olacaktır. Himayet ve siyanetleri esbabının istihsaline ihtimam olunacaktır.

8- Teşkilatın kaldırılmasından önce Evlâd-ı Fatihân'dan maaş ve masrafları bedeli olarak taksit vakitlerinde ve gerek "aralıkta" çeribaşuları tarafından ne miktar meblağ tevzi olunmakta ise, incelenerek vergi tahsis olunmak üzere meblağ miktarı tespit edilecektir.

9- Emniyeti temin için mevcut zabtiye neferatı kafi gelmediğinde "sekban neferatı" yazılarak maaş tahsis olunacak ve defterleri Mâliye Nezareti'ne gönderilecektir.¹⁸

Evlâd-ı Fâti hân Teşkilatı'nın kaldırılmasından sonra da, daha önceden kalmış olan davaların incelenmesine devam edildi. Mesela, Yenice-i Vardar kazasına bağlı Karaca-abad nahiyesindeki Evlâd-ı Fâti hân çeribaşısı Hüseyin Bey, teşkilatın lağvından önceki dönemde tahsil etmesi gereken 32000 kuruşun ödenmesi için dava açtı ve haklı bulundu. Davanın görülmesi sürecine Evlâd-ı Fâti hân adına iştirak eden 93 kişi borçlarını kabul etti, ancak daha önce ödemiş oldukları yedi-sekiz bin kuruşun kendilerinden talep edilen 32000 kuruştan düşülmesini istedi.¹⁹

Sonuç

Osmanlı Devleti'nin çözülmeye başladığı bir dönemde Yörüklerden, daha ziyade buldukları bölgelerde faydalanmak üzere oluşturulan Evlâd-ı Fâti hân Teşkilatı, Balkanlarda emniyet ve asayişin temini ile ilgili önemli

¹⁸ 5 Temmuz 1845 tarihinde Selanik Müşiri'ne ve bittasarıf Rumeli Mutasarrıfı'na gönderilen buyruldu. Cevdet Dahiliye 210.

¹⁹ BOA, Mühimme Defteri, no:256, s.98-99 (bu bilgiyi Osmanlı Arşivi'nden temin ederek bana ulaştırma nezaketini gösteren Dr. Ali Fuat Örenç'e teşekkür ederim).

görevler ifa etti. Balkanlardaki Osmanlı topraklarında işgallerin başlaması ve Müslim - gayri-Müslim karşıtlığının yoğunluk kazanması²⁰ üzerine, Osmanlı yönetimi iç güvenlikle ilgili yeni tedbirler almaya yöneldi.

Tanzimat Fermanı'yla merkezî bir ordu kurulması, daimî askerlik yerine herkesin münavebe ile askerlik yapacağı bir usulün kabul edilmesi, imtiyazlara son verilerek bütün vatandaşların eşit sayılacağı bir düzenin oluşturulması hedeflendiğinden, Evlâd-ı Fâtihân Teşkilatı'nın ilga süreci başladı. Buna karşılık, Evlâd-ı Fâtihân Teşkilatı hemen ilga edilmediği gibi, yeni düzenlemelerle beraber eski usulün bazı yönleri birlikte uygulandı. Hatta, diğer Yörüklerin de Evlâd-ı Fâtihân tarzında bir yapıya kavuşturulması bile gündeme geldi, ancak bu konu zaman darlığı dolayısıyla daha sonraya tehir edildi.

Ancak, neticede, Tanzimat Fermanı'na uygun olarak 1845 tarihinde Evlâd-ı Fâtihân Teşkilatı kaldırıldı. Böylece Evlâd-ı Fâtihân "hanekeş hükmüne" konularak, nerede iskan ediyorlarsa oranın ahalisinden kabul edildi ve her türlü imtiyaz, muafiyet ve görevlerine son verildi. Yeni düzenleme ile diğer ahali gibi vergiye tabi tutulan Evlâd-ı Fâtihân'ın emniyetinin de zaptiye tarafından sağlanması kararlaştırıldı. Güvenlik görevi de merkezîyetçilik anlayışı çerçevesinde kurulan Zaptiye Nezaretine verilmişti.

²⁰ Ufuk Gülsoy, *1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Rumeli'den Rusya'ya Göçürülen Reâya*, s. 53-64.